

УДК 371.13.42: 364

Ясточкіна І. А.

ПРОФЕСІЙНА, СОЦІАЛЬНА ТА ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: СУТНІСТЬ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто поняття компетентність як комплексну характеристику особистості, проаналізовано різні види компетентностей – професійну, соціальну та емоційну, подано їх порівняльний аналіз. Наголошено, що якісним показником функціонування системи вищої професійної освіти сьогодні є формування професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери. Компетентність визначено, як комплекс знань, навичок та умінь, самовдосконалення, поглиблене розуміння себе, творчий підхід до проблем, які виникають, а також вміння застосовувати отримані теоретичні знання в практичному житті. Професійна компетентність фахівця соціальної сфери – важлива складова професіоналізму, яка включає знання і ерудицію, проявляється в успішному вирішенні професійних завдань і дає змогу кваліфіковано вирішувати проблеми своєї професійної діяльності. Соціальна та емоційна компетентність орієнтовані на спільну ціль – здійснення процесу пізнання з метою самоактуалізації особистості.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, соціальна компетентність, емоційна компетентність, особистість, фахівець.

Стрімкий характер розвитку сучасного суспільства ставить нові вимоги до успішного фахівця, вимагає дедалі більше зусиль самої людини і передбачає розвиток загально-особистісної компетентності. Сьогодні тільки та особистість може повноцінно діяти у суспільстві, яка має не лише необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

У психолого-педагогічних джерелах виділено різні види компетентностей, а саме: професійна (М. Докторович, Л. Карпова, О. Карпенко, В. Поліщук, М. Рудь), соціальна (Л. Лепіхова, В. Ромек, Г. Сивкова), емоційна (І. Андрєєва, І. Войціх, Д. Гоулман, І. Матійків, К. Саарні), комунікативна (Д. Годлевська, Ю. Жуков, Ю. Ємельянов, Є. Кузьмін, Т. Ніколаєва, Л. Петровська, О. Сидоренко), аутопсихологічна (Т. Єгорова), соціально-психологічна (А. Кох), психологічна (А. Деркач, В. Зазикін, Л. Мітіна), життєва (І. Єрмаков, С. Литвин-Кіндратюк, Л. Сохань, Г. Несен, І. Тараненко) та ін.

Студентський вік – початок переходу від юності до дорослості, найважливіший період розвитку самосвідомості і зрілої самооцінки. Феноменально це виявляється в усвідомленні своєї індивідуальності, неповторності, мотивів поведінки і діяльності, інтимізації внутрішнього життя.

Питанням професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери присвячено праці багатьох вітчизняних науковців (Р. Вайнола, Л. Міщик, В. Поліщук, В. Сорочинська, С. Харченко та ін.).

Метою статті є визначення змісту професійної, соціальної та емоційної компетентностей, їх співвідношення між собою.

Поняття «компетентність» сьогодні знаходиться в центрі сучасних освітніх реформ. Якісним показником функціонування системи вищої професійної освіти є формування професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери. Метою та результатом освітнього процесу стає формування компетентності, що відображає результати навчання, шкалу цінностей, систему мотивації до певного виду діяльності, спілкування, поведінку, а також соціально-моральні норми, особистісні, характеристики спеціаліста та його взаємодію із соціальним середовищем.

Більшість науковців дотримуються думки, що компетентність є комплексом знань, навичок та умінь, самовдосконалення, поглиблене розуміння себе, творчий підхід до проблем, які виникають, а також вміння застосовувати отримані теоретичні знання в практичному житті. Потрібно наголосити на специфічності питання компетентності. Це ґрунтується на тому, що даний термін є загальним для цілої низки наук [7].

Компетентність не зводиться ні до знань, ні до навичок; її можна розглядати як можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією, як здатність знайти, виявити процедуру (знання і дію), що підходять для розв'язання проблеми [5].

Дослідження проблеми компетентності особистості у вітчизняній педагогіці та психології здебільшого пов'язані з вивченням феномену професійної компетентності. Аналіз сучасного розуміння різними вченими професійної компетентності дозволяє розглядати її як: сукупність знань та умінь, які визначають результативність професійної праці [3]; комплекс професійних знань і професійних значущих особистісних якостей; прояв єдності професійної та загальної культури особистості [11].

Крім того, необхідно проводити розходження між компетентністю початкового рівня та подальшою компетентністю. Розвиток професійної компетентності – це активний процес, що триває протягом трудового життя людини; розгортається послідовно згідно з професійним становленням особистості, на кожному етапі професійного розвитку фахівця набуваючи нових форм. Згідно з М. Докторовичем, у своєму формуванні проходить ряд етапів: професійна адаптація, професійна ідентифікація, професійна індивідуалізація та професійна персоніфікація [3].

Останнім часом вітчизняні науковці звертаються до розгляду понять «соціальна» та «емоційна» компетентність. Проблема щодо сутності, змісту та структури соціальної компетентності нині ще й досі залишається не достатньо розробленою. Кінець ХХ ст. ознаменував початок дослідження поняття «соціальної компетентності». Вклад у вивчення цього феномена здійснили такі науковці, як: С. Бахтєєва, Ю. Меля, К. Рубин, Р. Хінтч, Л. Шабатура, В. Ядов та ін. [9]. В Україні досліджень з приводу аналізу «соціальної компетентності» поки

що замало. Соціальна компетентність характеризує інтеракційні здатності фахівця, культуру ділового спілкування як по «вертикалі», так і по «горизонталі».

Соціальна компетентність містить: знання етики ділового спілкування; уміння запобігати і відносно безболісно вирішувати конфлікти; уміння швидко і правильно передавати інформацію; уміння налагоджувати комунікації; уміння давати ясні і чіткі завдання і відповідно мотивувати фахівців; уміння тактовно вказувати на недоліки, коректно робити зауваження, викликати довіру і т.п.

Соціальна компетентність передбачає наявність комунікаційних і інтеграційних здібностей, уміння підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати та інтерпретувати чужі думки, висловлювати ставлення до них, вести бесіди і т.д. [9].

Таким чином, соціальна компетентність – це складне переплетення умінь, знань та дій, орієнтованих та організованих відповідно до оточуючої соціальної реальності, які відкривають та забезпечують можливість самореалізації у заданій системі [4].

Отже, соціальна компетентність має велике значення для поведінки людини, її можна представити у вигляді відношення «Я» - «суспільство», включає в себе уміння правильно організовувати свій соціальний простір і, відповідно до цього, свою діяльність в цілому.

Єдиного погляду щодо структури соціальної компетентності не існує. Так, виокремлюють наступні її складові: когнітивна, операційно-технологічна, мотиваційна, етична, поведінкова, соціально-ціннісна (Л. Свірська); індивідуально-особистісна, соціологічна, життєво-футурологічна (Л. Шабатура). Ці складові надають можливість вважати соціальну компетентність комплексною характеристикою особистості, яку дуже складно обмежити, оскільки усі знання, якими володіє особистість, можна віднести до даної сфери.

Перші публікації присвячені проблемі емоційної компетентності, з'явилися у представника змішаної моделі емоційного інтелекту Д. Гоулмана. На його думку, емоційна компетентність має дві основні складові: особиста компетентність (у керуванні собою), куди, у свою чергу, входять розуміння себе, саморегуляція і мотивація, і соціальна компетентність (у становленні взаємин), яка охоплює емпатію та соціальні навички. Згідно з визначенням Д. Гоулмана, емоційна компетентність – це здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших для самомотивації, для управління власними емоціями і в стосунках з іншими [2].

Емоційна компетентність – готовність і здатність людини гнучко управляти емоційними реакціями, як власними, так і інших людей, адекватно ситуаціям і умовам, що змінюються.

К. Саарні поняття «емоційна компетентність» розглядається як єдність трьох аспектів: «Я»-ідентичності, характеру та історії розвитку.

І. Андрєєва визначає емоційну компетентність, як сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють приймати адекватні рішення і діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої і внутрішньої емоційної інформації [1].

І. Матійків, досліджуючи емоційну компетентність фахівця сфери «людина-людина», зауважує, що вона полягає у його усвідомленій готовності до реалізації

емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань [10].

В емоційній компетентності виділяють декілька складових: усвідомлення своїх емоцій, уміння визначити, яку емоцію відчуваєш в даний момент, визначити, з яких базових емоцій складається складна емоція; уміння управляти власними емоціями, визначати джерело і причину їх виникнення, ступінь корисності, змінювати інтенсивність емоцій, замінювати їх на інші; усвідомлення емоцій інших людей, визначення емоційних станів за вербальними і невербальними ознаками; управління емоціями інших людей, цілеспрямована дія на їх емоції; а також адекватне вираження емоцій (рефлексія, емпатія, саморегуляція, експресивність). Емоційна компетентність виступає інтегральною значущою властивістю справжнього професіонала, її можна і необхідно успішно розвивати з метою створення гармонійної Я-концепції фахівця. Тобто, рівень емоційної компетентності може свідчити про цілісність емоційного життя людини [1].

Аналізуючи поняття «соціальна компетентність» та «емоційна компетентність», можна побачити, що у випадку із соціальною компетентністю людина повинна вміти правильно організовувати свій соціальний простір, використовуючи знання, вміння та дії. Ціль – успішна соціальна адаптація. Емоційна ж компетентність передбачає цілісний та прогресивний розвиток емоційної сфери особистості з метою самореалізації. Емоційна компетентність представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації. Обидва феномени можемо розглядати як сприяючі ефективному соціальному функціонуванню. Категорією, яка поєднує ці два поняття, може виступити категорія пізнання. До понять емоційна компетентність та соціальна компетентність О. Льошенко пропонує застосовувати схему: отримання – обробка – організація – застосування [9].

Узагальнюючи досвід науковців, можна стверджувати, що під компетентністю доцільно розуміти комплексну інтегровану рису особистості, яка визначає рівень особистісного розвитку та професійної підготовки, що складається у процесі освіти та виховання. Виокремлення окремих видів професійної, соціальної, емоційної, особистісної, комунікативної компетентностей обумовлено вимогами сьогодення, а саме колом завдань, з якими фахівець зіштовхується кожного дня і, які повинен вирішувати максимально продуктивно. Прогрес сьогодення ставить перед людиною завдання не лише запам'ятовувати інформацію та оперувати нею, але й вміти швидко адаптуватись до умов, які щохвилини змінюються. Компетентність — це комбінація взаємопов'язаних когнітивних і практичних вмінь, знань, мотивації, ціннісних і етичних характеристик, ставлень, емоцій та інших соціальних й поведінкових компонентів, які разом можуть бути мобілізовані для ефективної діяльності у конкретному контексті [3].

Професійна компетентність фахівця соціальної сфери – важлива складова професіоналізму, яка включає знання і ерудицію, проявляється в успішному вирішенні професійних завдань і дає змогу людині бути обізнаною в питаннях

певної галузі суспільної діяльності, кваліфіковано вирішувати проблеми своєї професійної діяльності. Вона також передбачає наявність тих якостей особистості, котрі дають можливість діяти відповідально та самостійно. Важливим аспектом розуміння теоретичного змісту поняття компетентності є той, що вона є не засвоєнням певного набору знань, професійних навиків із певної спеціальності, а є «поєднанням останніх із розвиненими конкретними здібностями та якостями особистості, конкретними компетенціями, котрі в сукупності будуть сприяти ефективності професійної діяльності фахівця соціальної сфери» [6, 12].

Соціальна та емоційна компетентність орієнтовані на спільну ціль – здійснення процесу пізнання з метою самоактуалізації особистості

Важливим завданням функціонування системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери є формування не просто системи спеціальних знань, умінь і навичок, а формування саме системи (певного комплексу) компетенцій як інтегративної системи з урахуванням специфіки професійної діяльності. Компетентність ставить високі вимоги до самостійності особистості фахівця соціальної сфери, до його вміння брати на себе відповідальність, здатності діяти конструктивно, раціонально, гнучко, активно, творчо; оптимістичної самовіддачі життю, здатності поєднувати свою індивідуальність з умовами життя [8].

Використана література:

1. Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов / И.Н. Андреева // *Материалы Международной научно-практической конференции [«Психология образования сегодня: Теория и практика»]* / [Под ред. С.И. Коптеевой, А.П. Лобанова, Н.В. Дроздовой]. – Мн., 2003. – С. 166-168.
2. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Дэниел Гоулман, Ричард Бояцис, Энни Макки; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 301 с.
3. Докторович М.О. Професійна компетентність соціального педагога О.М. Докторович // *Вісник Глухівського ДПУ*. – 2010. – Вип. 15. – С. 64-69.
4. Докторович М.О. Соціальна компетентність як наукова проблема // *Психологія і суспільство*. – 2009. – №3. – С. 144-147.
5. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / Л.В.Сохань, І.Г.Єрмаков, Г.М.Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
6. Кузь В.Г. Вища школа і система компетенцій педагога // *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*. – К., 2009. – 309 с.
7. Лазуріна Н.П. Толерантність як складова соціальної компетентності // *Вісник Житомирського державного університету*. – 2008. – № 39. – С. 19-22.
8. Леонтян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти // *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Педагогіка. – 2012. – Т. 188, Вип. 176. – С. 73-75.

9. Льошенко О.А. Соціальна та емоційна компетентність: порівняльний аналіз // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – № 16. – Київ, 2012. – С. 157-162.

10. Матійків І.В. Розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців професій типу «людина-людина»: психологічний аспект / І.В. Матійків // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: зб. тез за матеріалами VIII науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників (26-31 березня 2012 р.). – Львів: Видавничий відділ навчально-наукового інституту підприємництва та перспективних технологій Національного університету «Львівська політехніка», 2012. – С. 240-243.

11. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн // Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство. За ред. І. Єрмакова. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.

12. Товцик С.А. Теоретичний аналіз категорії «професійна компетентність соціального педагога» // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – 2013. – С. 94-101.

ЯСТОЧКИНА ИРИНА АНАТОЛЬЕВНА. Профессиональная, социальная и эмоциональная компетентности специалиста социальной сферы: сущность и сравнительный анализ.

Аннотация: В статье рассматривается понятие «компетентность» как комплексная характеристика личности, проанализированы различные виды компетентностей – профессиональная, социальная и эмоциональная, представлен их сравнительный анализ. Отмечено, что качественным показателем функционирования системы современного высшего профессионального образования является формирование профессиональной компетентности будущего специалиста социальной сферы. Компетентность определено, как комплекс знаний, навыков и умений, самосовершенствование, углубленное понимание себя, творческий подход к проблемам, которые возникают, а также умение применять полученные теоретические знания в практической жизни. Профессиональная компетентность специалиста социальной сферы - важная составляющая профессионализма, которая включает знания и эрудицию, проявляется в успешном решении профессиональных задач и позволяет квалифицированно решать проблемы, которые возникают в профессиональной деятельности. Социальная и эмоциональная компетентность ориентированные на общую цель – осуществление процесса познания с целью самоактуализации личности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, социальная компетентность, эмоциональная компетентность, личность, специалист.

YASTOCHKINA IRINA. Professional, social and emotional competence expert of social sphere: the essence and comparative analysis.

Annotation: The article discusses the concept of «competence» as a complex personality characteristics, analyzed different types of competencies - professional, social and emotional, presented comparative analysis. It is noted that the qualitative indicator of the functioning of a modern system of higher education is the formation of professional competence of the future expert of social sphere. Competence is defined as the set of knowledge, skills and self-improvement, in-depth understanding of themselves, the creative approach to the problems that arise, as well as the ability to apply theoretical knowledge in practical life. The professional competence of the expert of social sphere - an important component of professionalism, which includes knowledge and erudition, evident in the successful solving of professional tasks and allows qualified to solve problems that arise in their professional activities. Social and emotional competence focused on a common goal - the implementation of the process of knowledge for the purpose of self-actualization.

Key words: competence, professional competence, social competence, emotional competence, personality, specialist.